

JANKOVICS JÓZSEF

Archaikus betegséghárító imádságok

A Zichy családnak a Magyar Országos Levéltárban őrzött levéltárában (P 707. 458. cs. 285 et B 2-3.) található az a négy betegséghárító archaikus ima, amelyre későbbi kézzel ezt írták: *Imádságok betegségekben*. Az imák az utólagos rendezéskor kerülhettek egymás mellé, ugyanis a *Sülyről való szép imádság* más kéztől ered, mint az egybetartozó, ugyanazon kéztől származó másik három. Az íráskép alapján a XVII. század első évtizedeire, harmadára tehető a rögzítés időpontja.

Bár e ráolvasások-bájolók típusai, egyes szövegmotívumai, kifejezései, szerkezete nem példa nélkül állók a hazai szakirodalomban, s korábbra datálhatók is vannak köztük, közlésüket mégsem tartom érdektelennek. Olyan archaikus szövegek ezek, amelyek az itt olvasható főmájukban ismeretlenek; inkább változatoknak hívnám őket. Nagyon fontos variánsoknak. További tanúságot tesznek az imádságok XVII. századi megléte, elterjedtsége mellett. Újabb adalékokat szolgáltatnak az eljárás technikai elemeinek változatosságáról. Közbülső állomásokat mutatnak a krisztianizálódási folyamatban.¹

Jó példa ennek illusztrálására a *Szelestei ráolvasásként* ismeretes — *Contra thargy equorum* — bájoló imádság. A lófekély elleni, még alapvetően pogány jellegű szöveg itt — a torokgyíkról — bő epikával előadott, keresztény környezetbe ágyazott. E fejlődés végső stádiumát jelzi az a torokfájás elleni ráolvasás, amely már lekerelkedett *modern* szövegével viszont *értelemfeletti misztikáját* is elvesztette.

¹ Lásd a 2. számú ráolvasást ERDÉLYI Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtöt lépék* című művében. Bp., 1976.² 101. Az értelemfeletti misztika megszűnéséről BÁN Imre írt levelében. Uo. 61.

A kelevényre és az izre mondott imádság pedig azért jelentős, mert társadalomlélektani szempontból alátámasztja, kiegészíti Bornemisza Péter megállapításait e műfaj meglétéről és közkedveltségéről, s az általa feljegyzett bájoló imádságok közül az *ökleletről* szólóval² mutat szoros rokonságot, motívumegyezést.³

1.

Süljrül valo szep imatsagh. Probatum est, melliet minden nap migh az nap fel nem iö, haromszor kel tiszta sziböl az süliös embernek ell mondanj

Azt mondá Urunk Szent Janosnak, menj ell te Janos az Jordán vizehez, mond megh az Jordán vizenek, tisztulion megh, mert el ieo az ö Ura teremtöie eö benne megh keresztelkedik Istensegenek hatalmanak altala. El mene Szent János az Jordán uizehez, megh monda Szent Janos az Jordan vizenek, tisztulj megh, Jordan uize, mert el iö az en Uram Teremtem, te benned megh keresztelkedik Istensegenek hatalmanak altala. Az Jordán uize megh szolala es ezt mondá: Jöiön el az en Uram Teremptöm, en megh tisztultam. En bennem megh keresztelkedhetik Istensegenek hatalmanak altala. El mene Szent Janos az Jordán vizezöt Vrunkhoz, azt monda Szent Janos Urunknak: en el mentem vala, en Uram Teremptöm az Jordán vizehez, megh mondám az Jordán vizenek, hogy megh tisztulion, mert el iö az en Vram Teremptöm, ö benne megh keresztelkedik Istensegenek hatalmanak altala. Az uiz megh szolala s azt mondá: Jöiön el az en Uram teremtem, en megh tisztultam, en bennem megh keresztelkedhetik Istensegenek hatalmanak altala.

Ell mene Urunk Szent Janossal az Jordán vizehez. Azt mondá Urunk Szent Janosnak az Jordán vizenel: Janos, keresztelj megh engemet, s megh keresztelje Urunkat Szent Janos az Jordán vizeben, s azt monda Urunk Szent Janosnak: Janos, bizoni mondom, valamelj emberek ez igiket el tudgiak szibol mondanj giakorta, avagi szüliös leszen, avagi belj fekelies leszen, igaz ugi megh tisztulion, mint az Jordan vize, Ammen.

² Bornemisza szövegeit lásd a kérdés történetiségét vizsgáló BOLGÁR Ágnes disszertációjában: Magyar bájoló imádságok a XV-XVI. századból. Bp. 1934.

³ A kötet anyagának lezárása után jelent meg PÓCS Éva: Magyar ráolvasások. 1-2. Bp. 1985-1986. amely — a közreadó kutatásai alapján — már fölhasználta a most közölt szövegeinket.

2.

Keleuenről

Hol el indola az artatlan Jesus szentekel, profetakal, martiromokal, szolala az meniegbeöl az eö szent attja: megh kel en aldoth szent fiam az en akarathomnak telliessedni. Azontol fogsagra ada magath az artatlan Jesus az sidosagh kezében. Be uiue Pilatos pituaraban, keö ozlophoz keöteözök, vas ostorual ostorozak, uas keztiöuel arczol czapdossak, szent fogajth teordelek, szent szakallath szagatak, verben fertetzetet test uala az artatlan Jesus.

Szolala, azt monda: meniej szent attiam, elegeld megh kinomath, azontol az aldoth hajnal rea hassada az eö meniej szent attja akarattjabol.

Szolala, azt monda: aldoth legj, aldoth hajnal, hogj ream hassadal, aldoth legj misekor, hogj en megh erelek. Vallara adak az magas szent kereszt fath, ki hozak Pilatos pituaraban a' sidossagh el uiuek az fel feziteö heljre az artatlan Jesust, oth fel fezitek, harom uas szegel megh szegezök, teöuis koronaual megh kóronazak az artatlan Jesust, nitoth oldalal leön az artatlan Jesus, merth merges nillal megh leöuöldek az sidossagh, hegjes czuczaua megh eöklelek az eö szent sziueth az sidosagh, verben fertezeth vala <az sidossagh> artatlan Jesus.

Szola, azt monda: meniej szent attiam, szent veremel, halalomal kith megh ualtok, fekete feöldnek szinere beöneös Adam fiath hetuen het fele keleuen testeth, tetemeth ki megh erneje, ne emezthesse megh, halala vele ne legjen, testeböl, tetemebeöl ugjan szagadozzon az gonoz keleuen emberj alattnak, mjnt az Nazaretbelj Jesusnak szent kinia szakadoza az düczöseges Husueth napjan 36 oraiglan mjnd eöreöke, amen.

3.

Torok gikrol

Christusnak szent vere megh szalla emberj allatnak testeth, tetemeth szent attjanak[!] szentseges teje megh mossogata, hol szant uala szent szeries, szant uala keöueth, veth vala keöueth, ekeje vala gjik, barma vala beka, ostorossa vala kigjo. Szolala vronk, azt monda, szent szeries, attja istenek szereteö szentj, az te szent szantassod vetesed egj czepe se lehessen, magua ne lehessen, magoth ne teremphessen.

Ezert mondom en aldoth szenth fiam, Jesus, kith szenth veredel, halalodal megh valtal, hetven heth fele Torok gjkia hetuen het fele bekaja kinek lenne, egj czep sem lehessen, mjnth szent szeriesnek az eö szantassaba vetesseben magua nem lehet.

Tegedeth en azerth irtalak megh, hetuen het fele Torok gik, hetuen het fele beka az Istennek akarattiaual, paranczolattjauual, hogj semmi nemeö halala, fuladassa vele ne legjen testeben, tetemeben, inakban, vereken vgjan szakadozon testebeöl, tetemebeöl, mjnt az artatlan Iesusnak szent kinia husuet napjan 36 oran.

Kereztellek Christus vrunknak eöth vyauual eöth mertt sebeuel, eöth ezer angjalauual egessegre, üduessegre, io szerencerenczere[!] ez vilagj tellies eletere, Amen.

Ket imatsagban kel ez vtolso verset el mondani az keleuenreol, torok gjkrol.

4.

Izreöl

Christus szent vere megh szalla az emberj alatnak testeth, tetemeth az eö szent anianak szenseges teje megh mossogata. Kergeti vala az sidosagh az nazaretbelj Jesust, eleöte megh gjujtak az tüzes langos erdöth az sidosagh, ezzenek vtanna hetuen het fele iztt az artatlan Iesusnak. Megh lata az eö draga szent ania, ter hozam en draga szent fiam; Jesus hoza tere az eö szent aniahoz. En aldoth szent fiam, Jesus, tüzes langos erdeö a' te tested megh nem gjuladhatta, sidosagnak kezében a te testedeth el nem erhete hetuen het fele jz. Fogad agjatt, fogad gjeökereth mjnt azzonionk Szöz Marja megh olta az eö szent tejeuel. Szolala Vronk, azt monda: en aldoth szent aniam, kith szent veredel, halalodal megh valtattal, fejer iz, fejer penez az emberj alatnak foga agjath, foga gjeökereth feöldeön ualo bünös Adam fianak az eo testeben, foga agjaban mint Vronknak hogj nem alhata az eö szentseges testeben, emberj alatnakis vgjan ne alhasson az eö foga agjaban, mjnt Vronknak nem alhata, mjnt Vronknak az eö aldott szent igejeuel az eö szent fiaual egjetemben mjnd eöreökreöl eöreöke, <al> Amen.

Zusammenfassung

József Jankovics: Archaische Gebete gegen die Krankheiten

In dem Familienarchiv Zichy (Ung. Landesarchiv) wurden vier „Gebete in Krankheiten“ gefunden. Sie stammen aus dem ersten Drittel des 17. Jahrhunderts und sind eben deshalb von grosser kulturhistorischen Bedeutung: Die Typen, Motive, die Phraseologie sowie die Struktur der archaischen Gesundbeten sind der Forschung schon lange nicht unbekannt, aber diese Varianten zeigen die Verbreitung und die Veränderung solcher Gebete im 17. Jahrhundert auf. In dem Prozess der Christianisierung können sie an die mittlere Stelle gesetzt werden. Als gutes Beispiel wird hier das dritte Gebet — gegen die Rachenbräune — hervorgehoben: der ursprünglich heidnische Text wurde durch die christlichen Motive und durch die epischen Elemente ganz verwandelt.